

KSZTAŁTOWANIE SIĘ SLAWISTYCZNYCH ZAINTERESOWAŃ PROF. WŁADYSŁAWA KURASZKIEWICZA

Władysław Kuraszkiewicz, jeden z najwybitniejszych polskich humanistów XX w., slawista i polonista, edytor staropolskich zabytków piśmiennictwa polskiego, urodził się 22 lutego 1905 r. w niewielkim miasteczku nad Włodawką i Bugiem – we Włodawie. W tym czasie Włodawa należała do zaboru rosyjskiego, była więc częścią Imperium Rosyjskiego. Tym samym Władysław Kuraszkiewicz, jak i cała jego rodzina, był poddanym carskim. Administracja rosyjska pozostawała w mieście do 1915 r., kiedy to, w wyniku I wojny światowej, Włodawa została zajęta przez wojska niemieckie. Częścią niepodległego państwa polskiego stała się w 1918 r.

Historycznie Włodawa była związana z Grodami Czerwieńskimi i Rusią Czerwoną, w XVI w. została włączona do Polesia, by wreszcie w XIX stuleciu stać się częścią Podlasia. Obecnie leży w województwie lubelskim, w jego wschodniej części, przy granicy z Ukrainą i w pobliżu z Białorusią. Takie położenie ziemi włodawskiej determinowało zamieszkujące ją etnosy. Już od wczesnego średniowiecza była tu ludność polska, ruska i żydowska. W czasach późniejszych osiedlały się tu także, ale nielicznie, inne nacje, jak Niemcy, Ormianie, Czesi. Stosunki narodowościowe w mieście diametralnie się zmieniły w wyniku II wojny światowej, gdy okupant hitlerowski wymordował właściwie całą populację żydowską, która przed wojną stanowiła we Włodawie zdecydowaną większość.

Wielonarodowość i związana z tym wielokulturowość Włodawy i ziemi włodawskiej w pierwszych dziesięcioleciach XX w. kształtowały młodego Kuraszkiewicza. Już od dzieciństwa codziennością był dla niego kontakt z językiem tak polskim, jak ruskim (ukraińskim), czyli z tymi językami, które dominowały na tym terenie. Miasto było już zasadniczo językowo polskie, ale na prowincji dominował język ruski (ukraiński)¹.

¹ Bogdan Walczak, „Władysław Kuraszkiewicz – badacz dawnej mowy polskiej i ru-

Początkowe nauki Władysław Kuraszkiewicz pobierał we Włodawie. Według słów siostrzenicy Profesora, Honoraty Matlengiewicz, wpieryw został posłany „[...] na nauki do jakiegoś inżyniera, który na plebanii swoje dzieci uczył [...] Później chłopcy chodzili do ruskiej szkoły”². Miał więc okazję poznać w szkole język rosyjski. Naukę w gimnazjum podjął już w Polsce niepodległej, w 1919 r., w Chełmie, bowiem wówczas we Włodawie gimnazjum jeszcze nie było; powstało dopiero w 1936 r. I zapewne te uwarunkowania lokalne, czyli wczesny kontakt z językiem ukraińskim, później w szkole z rosyjskim – rozbudziły slawistyczne zainteresowania młodego Kuraszkiewicza. Jak przypomina Wojciech Ryszard Rzepka, Kuraszkiewicz nie tylko bardzo biegle opanował język ukraiński i rosyjski, ale też „[...] od dzieciństwa osłuchany był z gwarami ruskimi”³. Biografowie Profesora podkreślają związek uprawianych przez Niego badań nad językami wschodniosłowiańskimi z Jego „małą ojczyzną”. Jeden z uczniów Profesora, Bogdan Walczak, uznaje, że to ziemia włodawska ukształtowała zainteresowania późniejszego uczonego. Pisze:

Można by metaforycznie powiedzieć, że twórczość naukowa Profesora Kuraszkiewicza wyrosła z rodzimej gleby włodawskiej. Profesor opowiadał, że w czasach jego dzieciństwa w miasteczku mówiło się już po polsku, natomiast okoliczne wsie były jeszcze, przynajmniej w przeważającej mierze, czysto ruskie, toteż gdy chłopcy przyjeżdżali z nich na cotygodniowy targ, słyszało się tam niemal wyłącznie język ruski. I te dwa języki, polski i ruski, uczynił Profesor przedmiotem swoich badań⁴.

Podobną myśl wyraża też Władysław Makarski, który uznaje, że:

Związek Władysława Kuraszkiewicza ze wschodnią Lubelszczyzną wyznacza przede wszystkim jego miejsce urodzenia – Włodawa, osada położona na styku etnosów i języków: polskiego, ukraińskiego oraz białoruskiego – refleksu jej historycznej przynależności do księstwa halicko-włodzimierskiego, a za czasów I Rzeczypospolitej do ziemi chełmskiej [...] Takie korzenie przyszłego Uczzonego nie pozostały bez wpływu na zasięg geograficzny przyszłych jego penetracji naukowych⁵.

skiej”, *Lublin. Kultura i Społeczeństwo* 2-6 (2009), 33. Autor artykułu powołuje się na informacje uzyskane od Władysława Kuraszkiewicza.

² „O Władysławie Kuraszkiewiczu i jego Włodawie. Rozmowa z Honoratą [M]atlengiewicz”, rozmawiały: Małgorzata Zińczuk, Aleksandra Zińczuk (opracowanie), *Lublin. Kultura i Społeczeństwo* 2-6 (2009), 31. Owa „ruska szkoła” to oczywiście szkoła rosyjska z rosyjskim językiem nauczania, bowiem w tym czasie Włodawa znajdowała się w zaborze rosyjskim.

³ Wojciech Ryszard Rzepka, „Władysław Kuraszkiewicz 1905-1997”, w: *Wielkopole XX wieku*, red. Andrzej Gulczyński (Poznań: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu, 2001), 233.

⁴ Walczak, „Władysław Kuraszkiewicz – badacz”, 33.

⁵ Władysław Makarski, „Związki Profesora Władysława Kuraszkiewicza z Lublinem

Mając takie doświadczenia i znajomość języków słowiańskich, również gwar ruskich, wyniesione z rodzimej ziemi włodawskiej, jako kierunek studiów wybrał Kuraszkiewicz polonistykę i slawistykę na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, gdzie studiował w latach 1924-1929. Szczególnie pasjonowała go slawistyka, a zwłaszcza znane mu już z dzieciństwa i wczesnej młodości języki wschodniosłowiańskie. Zainteresowania te znalazły wsparcie na lwowskiej uczelni, z którą, w czasie gdy studiował tam Kuraszkiewicz, związanych było dwóch znakomitych slawistów: Tadeusz Lehr-Spławiński (1922-1929) – polonista i slawista, oraz Jan Janów (1922-1939) – historyk języka, badacz dawnych tekstów religijnych polskich i zabytków kultury staroruskiej, dialektolog slawista. I to ich Władysław Kuraszkiewicz uznawał za swoich nauczycieli i mistrzów w zakresie slawistyki, szczególnie wschodniosłowiańskiej. Wydany znacznie później, w latach 80. XX w., zbiór swoich prac rutenistycznych poprzedził notką:

Oddając do rąk czytelników, szczególnie młodych slawistów i rusycystów, wybór moich artykułów z językoznawstwa wschodniosłowiańskiego, chciałbym wspomnieć z serdecznym podziękowaniem moich profesorów: Tadeusza Lehra-Spławińskiego i Jana Janowa, którzy w czasie moich studiów w Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie w latach 1924-1929 wprowadzali mnie w problematykę językoznawstwa słowiańskiego. Potem wciąż interesowali się treścią moich badań terenowych i filologicznych, nie szczędząc zachęty i uwag krytycznych. Wiele im zawdzięczam⁶.

Mimo rozbudzonych już zainteresowań slawistycznych studia uniwersyteckie uwieńczył Kuraszkiewicz w 1929 r. doktoratem z zakresu polonistyki: *Studia nad polskimi samogłoskami nosowymi (rezonans nosowy)* (praca została opublikowana w Krakowie w 1932 r. jako kolejny, LXIII, nr 3, tom „Rozpraw Wydziału Filologicznego Polskiej Akademii Umiejętności”). Podjęcie tej problematyki wynikało z inspiracji promotora, prof. Tadeusza Lehra-Spławińskiego, który łączył badania polonistyczne i slawistyczne. To właśnie pod kierunkiem naukowym Lehra-Spławińskiego zdobywał Kuraszkiewicz pierwsze stopnie naukowe i pod jego kierunkiem i wpływem powstawały pierwsze prace młodego uczzonego.

Prof. Lehr-Spławiński, absolwent Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie studiował filologię słowiańską, językoznawstwo indoeuropejskie, filologię klasyczną i historię, do Lwowa przybył w 1922 r. z Uniwersytetu Poznańskiego. Z nowo utworzoną Wszechnicą Piastowską (bo tak w pierwszych latach nazywał się Uniwersytet Poznański) związał się już w 1918 r., współtworząc tutaj środowisko naukowe i kierując Katedrą Filologii Słowiańskiej. Również na Uniwersytecie Jana Kazimierza objął Katedrę Filologii Słowiańskiej po prof.

i Lubelszczyzną”, *Lublin. Kultura i Społeczeństwo* 2-6 (2009), 36.

⁶Władysław Kuraszkiewicz, *Ruthenica. Studia z historycznej i współczesnej dialektologii wschodniosłowiańskiej* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1985), III.

Kazimierzu Nitschu (1874-1958), który wrócił do Krakowa i objął stanowisko profesora filologii słowiańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego⁷. Lehr-Splawiński stworzył we Lwowie „[...] niezwykle prężny ośrodek slawistyczny”⁸. Jak ocenia Jerzy Rusek: „Okres lwowski (1922-1929) to najlepsze lata w działalności naukowej i dydaktycznej Tadeusza Lehra-Splawińskiego. Powstały wtedy jego najbardziej wartościowe prace. Wykształcił wielu znakomitych slawistów, wśród których byli Władysław Kuraszkiewicz i Tadeusz Milewski”⁹. Prowadził badania nad dziejami polszczyzny, ale głównie nad dziejami języków słowiańskich. W kręgu tych zainteresowań była także połabszczyzna. Najważniejszą jego pracą dotyczącą języka wymarłych Drzewian połabskich jest *Gramatyka połabska* wydana w 1929 r. Problematyką połabską zainteresował również swego ucznia. Toteż debiut slawistyczny Kuraszkiewicza dotyczył właśnie języka połabskiego: w 1927 r. opublikował w „Slavii Occidentalis” (t. 8) artykuły *Etymologie połabskie* i *Zamykające zgłoskę j i v w języku połabskim*, a w 1930 r., również w „Slavii Occidentalis” (t. 9), pracę *Połabskie samogłoski nosowe*. Później badań nad połabszczyzną Kuraszkiewicz nie kontynuował.

Drugim mistrzem Władysława Kuraszkiewicza był Jan Janów, absolwent lwowskiej uczelni, z którą wpierw jako starszy asystent, wkrótce jako profesor kierujący Katedrą Filologii Ruskiej związany był od 1923 r. do zajęcia miasta przez Niemców w czasie II wojny światowej. W 1945 r. Janów, po krótkim pobycie we Wrocławiu, pojechał do Krakowa, „[...] gdzie w grudniu tegoż roku objął na Uniwersytecie Jagiellońskim stanowisko kierownika Zakładu Języków Ruskich Studium Słowiańskiego”¹⁰.

Swoje prace naukowe Janów poświęcał przede wszystkim językoznawstwu wschodniosłowiańskiemu – głównie językowi ukraińskiemu, ale nie ograniczał się tylko do tej problematyki. Jak podkreśla Wiesław Witkowski:

[...] podziw wywołuje [...] swoboda i niekwestionowana kompetencja, z jaką ten młody wówczas przecież (przynajmniej stażem naukowym) lwowski filolog zajmował się równocześnie problematyką historycznoliteracką, w tym nie tylko piśmiennictwem staroukraińskim czy choćby związkami literackimi ukraińsko-polskimi, ale też folklorystyką słowiańską, dziejami rozprzestrzeniania się wątków literackich, a wreszcie literaturą polską. Rzecz znamienna, we wszystkich tych dziedzinach osiągnął – zdaniem profesjonalnych literaturoznawców i historyków kultury – wybitne rezultaty¹¹.

⁷ Zofia Kurzowa, „Kazimierz Nitsch (1874-1958)”, w: *Złota księga Wydziału Filologicznego*, red. Jan Michalik, Wacław Walecki (Kraków: Księgarnia Akademicka, 2000), 242.

⁸ Tamże.

⁹ Jerzy Rusek, „Tadeusz Lehr-Splawiński (1891-1965)”, w: *Złota księga Wydziału Filologicznego*, red. Jan Michalik, Wacław Walecki (Kraków: Księgarnia Akademicka, 2000), 446.

¹⁰ Witkowski, „Jan Janów (1888-1952)”, 378.

¹¹ Tamże, 379.

Ukrainistyczne badania Janowa zaowocowały wieloma wartościowymi studiami, jak np. monografia *Gwara małoruska Moszkowiec i Siwki Naddniestrzańskiej z uwzględnieniem wsi okolicznych* (Lwów 1926), która przyniosła „[...] pierwszy wszechstronny, ściśle naukowy opis gwary naddniestrzańskiej, dzieło cytowane w każdym współczesnym podręczniku dialektologii ukraińskiej”¹². Poza dialektologią ukraińską badał też gwary pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego i zabytki dawnego piśmiennictwa ruskiego. Ponadczasową wartość ma opracowany przez Janowa, a przygotowany do druku i wydany przez Janusza Riegera w 2001 r. *Słownik huculski*, a więc słownik grupy etnicznej mieszanego pochodzenia rusińskiego i wołoskiego, zamieszkującej część Karpat Wschodnich, często uznawanej za etniczną grupę Ukraińców osiadłych w Karpatach. W kręgu lingwistycznych zainteresowań Janowa znajdował się też język rosyjski, któremu poświęcił kilka prac, np. *Kilka uwag o pochodzeniu słowa „ka” w języku rosyjskim, w słowach typu: „dajka”, „idika”, „nuka” itd.* (opracowany około 1923 r.).

Mając tak wybitnych nauczycieli i mistrzów oraz mając wyniesioną z rodzinnej ziemi włodawskiej znajomość języków ruskich (zwłaszcza ukraińskiego i rosyjskiego oraz gwar ruskich), Kuraszkiewicz wcześniej rozpoczął lingwistyczne badania Wschodniej Słowiańszczyzny oraz pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego. Zainteresowania te rozwinęły się i ugruntowały po uzyskaniu stopnia doktora, gdy podjął studia językoznawcze na Uniwersytecie Jagiellońskim (1931-1934), gdzie następnie przez rok był asystentem, a w latach 1932-1936 pracował jako lektor języka ukraińskiego. W tym czasie na Uniwersytecie Jagiellońskim był już lwowski promotor Kuraszkiewicza – prof. Tadeusz Lehr-Splawiński. W krakowskiej uczelni spotkał też prof. Kazimierza Nitscha, sławistę, polonistę, dialektologa, twórcę działającego (od 1924 r.) na UJ Studium Słowiańskiego, „[...] które łączyło kilka katedr zajmujących się sprawami słowiańskimi, i został jego dyrektorem. Stało się ono obok Pragi najważniejszym w czasach międzywojennych ośrodkiem studiów sławistycznych”¹³.

W tym czasie Kuraszkiewicz wszedł mocno w zagadnienia językoznawstwa historycznego, zwłaszcza dotyczącego języków ukraińskiego i białoruskiego. W badaniach języków wschodniosłowiańskich nie ograniczał się jednak tylko do diachronii, prowadził również bardzo systematyczne badania aktualnego stanu dialektów wschodnich, głównie ukraińskich, oraz gwar pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego, czego wynikiem są opublikowane prace, np.: *Przegląd gwar województwa lubelskiego* (zamieszczony w *Monografii statystyczno-gospodarczej województwa lubelskiego*, t. 1, Lublin 1931), *Z badań nad gwarami północnomaloruskimi* („Rocznik Sławistyczny” 10, 1931) czy *Nowe wyniki*

¹² Tamże.

¹³ Kurzowa, „Kazimierz Nitsch (1874-1958)”, 242.

w *badaniach nad ikawizmem małoruskim* (opublikowane w *Księdze referatów II Międzynarodowego Zjazdu Slawistów w Warszawie*, Warszawa 1934). Jednak przedmiotem rozprawy habilitacyjnej uczynił problem historycznojęzykowy – gramoty halicko-wołyńskie z XIV i XV wieku. Stopień doktora habilitowanego uzyskał na Uniwersytecie Jagiellońskim w 1934 r. na podstawie niezwykle cennego filologicznego studium *Gramoty halicko-wołyńskie XIV–XV wieku. Studium językowe* (wydanego w Krakowie w tymże roku, w serii „Prace Polskiego Towarzystwa dla Badań Europy Wschodniej i Bliskiego Wschodu” jako numer 7. serii). Leszek Moszyński, uczeń Profesora, po latach tak ocenia tę rozprawę: „Praca ta, stanowiąca pełną językoznawczą analizę ponad stu gramot małoruskich, stała się podstawowym opracowaniem, bez którego dziś praca językoznawcy ukraińscy jest niemożliwa”¹⁴.

W 1936 r. Kuraszkiewicz, mając zaledwie trzydzieści jeden lat, został zatrudniony na stanowisku profesora nadzwyczajnego na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, młodej wówczas uczelni, bo powstałej w 1918 r., a więc u progu niepodległego państwa polskiego. Kontynuował tu badania slawistyczne, skupiając się zwłaszcza na gwarach ruskich i pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego. Przedmiotem badań uczynił głównie zagadnienia fonetyczne (np. *W sprawie rozwoju ikawizmu w ruskich gwarach karpackich* (1935), *W sprawie ikawizmu w ruskich gwarach karpackich*, 1936; *Nowe obserwacje o ukraińskiej dyspalatalizacji spółgłosek przed E, I*, 1939), ale podejmował też problemy ogólniejsze (np. *Z przeszłości narzecza zamojskiego*, 1938; *Najważniejsze zjawiska językowe ruskie w gwarach między Bugiem i Narwią*, 1939; *O związku gwar huculskich nad górnym Prutem i nad górną Cisą*, 1939).

W uznaniu znaczącego wkładu Władysława Kuraszkiewicza w naukę polską, obejmującego badania zarówno slawistyczne, jak i polonistyczne, Katolicki Uniwersytet Lubelski wszczął procedurę uzwyczajnienia profesury liczącemu zaledwie trzydzieści cztery lata uczoneму. Procedurę tę przerwał jednak wybuch II wojny światowej. 11 listopada 1939 r., w ramach prowadzonej przez Niemców akcji Sonderaktion Lublin, mającej na celu likwidację polskiej inteligencji, Władysław Kuraszkiewicz wraz z innymi profesorami Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego został aresztowany i osadzony na Zamku Lubelskim, gdzie był więziony do 20 czerwca 1940 r.¹⁵, następnie przewieziony do obozu koncentracyjnego KL Sachsenhausen w Oranienburgu (jako numer P 25793). W obozie tym przebywał do jego oswobodzenia 22 kwietnia 1945 r. (w sporządzonym w 1946 r. życiorysie Profesor pisze, że uwolniony został 2 maja 1945 r.). Po cięż-

¹⁴ Leszek Moszyński, „Czterdzieści lat pracy naukowej Profesora Doktora Władysława Kuraszkiewicza”, *Poradnik Językowy* 5 (1967), 213-214.

¹⁵ Paulina Byzdra-Kusz, „Aresztowania profesorów KUL w listopadzie 1939 roku w ramach Sonderaktion Lublin”, *Przegląd Uniwersytecki* 1 (2024): 46-47.

kich doznaniach wojennych przybył do kraju z mocno nadwyrężonym zdrowiem, po kilku operacjach w Lubece.

Do pracy naukowej i dydaktycznej w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim powrócił w 1946 r. Objął tu funkcję kierownika Katedry Filologii Słowiańskiej. Jednocześnie, z inspiracji prof. Stanisława Rosponda (1906-1982), podjął pracę na Uniwersytecie Wrocławskim, gdzie współtworzył Instytut Filologii Polskiej i Słowiańskiej. Po kilku latach, w 1950 r., przeniósł się do Poznania, rezygnując równocześnie z pracy na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, natomiast jeszcze przez rok łączył zajęcia w Poznaniu i Wrocławiu. Na Uniwersytecie Poznańskim został powołany na kierownika Katedry Sławistyki. Funkcję tę pełnił do 1956 r. W latach następnych, do przejścia na emeryturę w 1975 r., związany był z Katedrą, później Instytutem Filologii Polskiej.

W okresie powojennym Kuraszkiewicz kontynuował synchroniczne i diachroniczne badania języka Wschodniej Słowiańszczyzny i gwar pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego. Przede wszystkim podjął badania gramot nowogrodzkich, zabytku staroruskiego datowanego na XI-XIII w., spisanego alfabetem cyrylickim. Efektem tych prac jest dwutomowe wydawnictwo *Gramoty nowogrodzkie na brzozej korze*, wydane przez Państwowe Wydawnictwo Naukowe w 1957 r. Pierwszy tom zawiera opracowanie językowe zabytku, natomiast tom drugi jego fototypiczne wydanie – fotografie i przerisy. Temu monumentalnemu dziełu towarzyszył cykl artykułów omawiających związane z zabytkiem zagadnienia szczegółowe.

Poza tematami historycznojęzykowymi Kuraszkiewicz kontynuował rozpoczęte jeszcze przed wojną badania dialektów wschodniosłowiańskich i gwar pogranicza. Zwłaszcza ostatnie z wymienionych zagadnień badawczych miało fundamentalne znaczenie, bowiem dotyczyło obszaru znajdującego się w okresie międzywojnia w granicach II Rzeczypospolitej, zaś w okresie powojennym częściowo będącego poza obszarem państwa polskiego, częściowo pozostającego w jego granicach, ale ze znaczącymi zmianami ludnościowymi. Szczęśliwie zachowane materiały językowe, zebrane przez Kuraszkiewicza jeszcze przed 1939 r., zostały przez Badacza opracowane i wydane po 1945 r. Materiały te

[...] przedstawiają dziś wartość bezcenną, gdyż na skutek powojennych migracji, wysiedleń ludności i postępującej polonizacji pierwotnie ruskich wsi dziś już nie jest możliwe uchwycenie w trybie badań terenowych wielu żywych jeszcze przed wojną form i zjawisk językowych. Profesor ocalił więc i uratował dla nauki wiele z mowy ruskiej w granicach II Rzeczypospolitej¹⁶.

¹⁶ Walczak, „Władysław Kuraszkiewicz – badacz”, 34.

Efektem analiz i interpretacji zgromadzonych materiałów są Jego liczne studia dialektologiczne dotyczące gwar pogranicza, a więc zachodnioukraińskich gwar Podlasia i Chełmszczyzny, Rusi Zakarpackiej i Puszczy Białowieskiej, częściowo publikowane jeszcze przed wojną, w większości jednak po wojnie, by wymienić przykładowo: *Ukraińska dyspalatalizacja w gwarach podlaskich* (1963), *Tendencje białoruskie i ukraińskie w gwarach okolic Puszczy Białowieskiej* (1964), *Ukraińskie i białoruskie dyftongi i ich redukcje w gwarach od Sanu po Narew* (1978).

Władysław Kuraszkiewicz zaliczany jest do pionierów badań gwar przejściowych białorusko-ukraińskich na Polesiu i gwar polsko-białoruskiego i polsko-ukraińskiego pogranicza. Zwieńczeniem tak szczegółowych badań jest monograficzne opracowanie *Zarys dialektologii wschodniosłowiańskiej z wyborem tekstów gwarowych*, które przyniosło Profesorowi światową sławę i uznanie. Pierwsze wydanie tego kompendium ukazało się w 1954 r., natomiast wydanie drugie, rozszerzone – w 1963 r. Jest też Władysław Kuraszkiewicz autorem obszernego szkicu *Języki wschodniosłowiańskie* – części ważnej syntezy slawistycznej *Przegląd i charakterystyka języków słowiańskich*, autorstwa Tadeusza Lehra-Spławińskiego, Władysława Kuraszkiewicza i Franciszka Sławskiego, która została wydana w 1954 r., a więc równocześnie z *Zarysem dialektologii wschodniosłowiańskiej*.

Przed- i powojenne prace Kuraszkiewicza dotyczące gwar pogranicza, a zwłaszcza pogranicza polsko-białoruskiego, znalazły uznanie późniejszych badaczy tej problematyki. Wybitna znawczyni problemu, Elżbieta Smułkowa, w kontekście białorutenistycznych badań powojennego Zakładu Słowianoznawstwa PAN pisze:

Profesor Władysław Kuraszkiewicz był jedynym wówczas językoznawcą, który w okresie przedwojennym badał ruskie gwary między Bugiem a Narwią, czyli przynajmniej w części terenu, który wchodził w zakres zainteresowań zespołu prof. Obrębskiej-Jabłońskiej. Jego artykuł *Najważniejsze zjawiska językowe ruskie w gwarach między Bugiem a Narwią* [...] był długi czas naszą podstawową lekturą i wzorcem w dalszych badaniach. Jest to artykuł ważny do dziś jako doskonały punkt odniesienia do obserwacji zmian językowych zachodzących w czasie na określonym terenie, charakteryzującym się dodatkowo tym, że jest podwójnym pograniczem: na osi wschód – zachód (polsko-wschodniosłowiańskim) i z północy na południe (białorusko-ukraińskim)¹⁷.

¹⁷ Elżbieta Smułkowa, „Wspomnienie roli, jaką odegrał profesor Władysław Kuraszkiewicz w początkowym okresie białorutenistycznych badań gwaroznawczych w Polsce”, *Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza* 25/1 (2018), 273-274.

Podsumowując należy podkreślić, że slawistyczne zainteresowania Władysława Kuraszkiewicza miały dwa źródła. Pierwsze, pierwotne, które pozwoliło mu praktycznie poznać języki ruskie – ukraiński, rosyjski, też białoruski, a także miejscowe gwary, to Jego „mała ojczyzna” – ziemia włodawska, miejsce Jego urodzenia i początkowych nauk, region wieloetniczny i wielojęzyczny, który pozwolił Mu poznać zarówno języki wschodniosłowiańskie, jak i kulturę tych etnosów. Drugie źródło, to nauczyciele i mistrzowie uniwersyteccy, wybitni slawiści, szczególnie Tadeusz Lehr-Spławiński i Jan Janów, którzy nie tylko utwierdzili młodego adepta nauki w slawistycznych zainteresowaniach, ale też przyczynili się do ich ukierunkowania, pogłębienia i rozwoju. Rozbudzone i ukierunkowane zainteresowania, wsparte wieloletnią, benedyktyńską wprost pracą dały slawistyce wiele dzieł fundamentalnych, a ich Autora wprowadziły do grona niekwestionowanych autorytetów naukowych, najwybitniejszych uczonych zajmujących się językami wschodniosłowiańskim.

BIBLIOGRAFIA

- Byzdra-Kusz, Paulina. „Aresztowania profesorów KUL w listopadzie 1939 roku w ramach Sonderaktion Lublin”. *Przegląd Uniwersytecki* 1 (2024): 46-47.
- Kuraszkiewicz, Władysław. *Ruthenica. Studia z historycznej i współczesnej dialektologii wschodniosłowiańskiej*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1985.
- Kurzowa, Zofia. „Kazimierz Nitsch (1874-1958)”. W: *Złota księga Wydziału Filologicznego*, red. Jan Michalik, Waław Walecki, 241-252. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2000.
- Makarski, Władysław. „Związki Profesora Władysława Kuraszkiewicza z Lublinem i Lubelszczyzną”. *Lublin. Kultura i Społeczeństwo* 2-6 (2009): 36-39.
- Moszyński, Leszek. „Czterdzieści lat pracy naukowej Profesora Doktora Władysława Kuraszkiewicza”. *Poradnik Językowy* 5 (1967): 213-217.
- „O Władysławie Kuraszkiewiczu i jego Włodawie. Rozmowa z Honoratą [M]atleniewicz”, rozmawiały: Małgorzata Zińczuk, Aleksandra Zińczuk (opracowanie). *Lublin. Kultura i Społeczeństwo* 2-6 (2009): 31-32.
- Rusek, Jerzy. „Tadeusz Lehr-Spławiński (1891-1965)”. W: *Złota księga Wydziału Filologicznego*, red. Jan Michalik, Waław Walecki, 445-458. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2000.
- Rzepka, Wojciech Ryszard. „Władysław Kuraszkiewicz 1905-1997”. W: *Wielkopole XX wieku*, red. Andrzej Gulczyński, 229-241. Poznań: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu.
- Smułkowa, Elżbieta. „Wspomnienie roli, jaką odegrał profesor Władysław Kuraszkiewicz w początkowym okresie białorutenistycznych badań gwaroznawczych w Polsce”. *Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza* 25/1 (2018): 273-279.
- Walczak, Bogdan. „Władysław Kuraszkiewicz – badacz dawnej mowy polskiej i ruskiej”. *Lublin. Kultura i Społeczeństwo* 2-6 (2009): 33-35.
- Witkowski, Wiesław. „Jan Janów (1888-1952)”. W: *Złota księga Wydziału Filologicznego*, red. Jan Michalik, Waław Walecki, 377-383. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2000.

KSZTAŁTOWANIE SIĘ SLAWISTYCZNYCH ZAINTERESOWAŃ PROF. WŁADYSŁAWA KURASZKIEWICZA

SŁOWA KLUCZOWE

Władysław Kuraszkiewicz, slawistyka, dialektologia wschodniosłowiańska, języki pogranicza, Tadeusz Lehr-Spławiński, Jan Janów, Włodawa, historia językoznawstwa polskiego

STRESZCZENIE

Artykuł przedstawia genezę i rozwój slawistycznych zainteresowań prof. Władysława Kuraszkiewicza (1905-1997) – wybitnego językoznawcy, polonisty i slawisty, badacza języków wschodniosłowiańskich oraz gwar pogranicza polsko-ruskiego. Autorka ukazuje, jak na wybór naukowej drogi Kuraszkiewicza wpłynęły uwarunkowania kulturowo-językowe rodzinnej Włodawy – miasta o charakterze wieloetnicznym i wielojęzycznym – oraz działalność jego lwowskich nauczycieli: Tadeusza Lehra-Spławińskiego i Jana Janowa. Tekst analizuje również znaczenie dorobku Kuraszkiewicza w zakresie dialektologii wschodniosłowiańskiej i badań nad pograniczem językowym, podkreślając jego pionierski wkład w dokumentację gwar ruskich w granicach II Rzeczypospolitej. Autorka ukazuje ewolucję jego zainteresowań od wczesnych studiów nad językiem połabskim po fundamentalne opracowania dotyczące języka ukraińskiego, białoruskiego i zabytków piśmiennictwa staroruskiego, sytuując twórczość uczonego w kontekście rozwoju polskiej slawistyki XX w.

THE DEVELOPMENT OF PROFESSOR WŁADYSŁAW KURASZKIEWICZ'S SCHOLARLY INTERESTS IN SLAVIC STUDIES

KEYWORDS

Władysław Kuraszkiewicz, Slavic studies, East Slavic dialectology, borderland languages, Tadeusz Lehr-Spławiński, Jan Janów, Włodawa, history of Polish linguistics

SUMMARY

The article presents the origins and development of Professor Władysław Kuraszkiewicz's (1905-1997) Slavic studies interests. Kuraszkiewicz, a distinguished linguist, Polish philologist, and Slavist, devoted his research to East Slavic languages and the dialects of the Polish-Ruthenian borderland. The author shows how the multilingual and multicultural environment of his hometown Włodawa shaped his early linguistic awareness and how his academic mentors at the University of Jan Kazimierz in Lviv – Professors Tadeusz Lehr-Spławiński and Jan Janów – influenced the direction of his scholarly pursuits. The text discusses Kuraszkiewicz's contribution to East Slavic dialectology and his pioneering work on documenting the Ruthenian dialects within the borders of inter-war Poland. It also traces the evolution of his academic interests, from early studies on the Polabian language to fundamental works on Ukrainian, Belarusian, and Old Russian linguistic monuments, situating his achievements within the broader development of twentieth-century Polish Slavic studies.